

Kamerunské pralesy jsou mj. posledními útočišti drillů, kteří v současnosti patří mezi nejohroženější savčí druhy rovníkových afrických pralesů.

Ochrana přírody po kamerunsku aneb Po stopách Geralda Durrella

Jan Farkač

Děkuji všem kamarádům, kteří nikdy nepochybovali o tom, že se mé nápady dají skutečně realizovat.

Už v dětství mě okouzly knihy legendárního zoologa, zaníceného ochránce přírody a vynikajícího vypravěče Geralda Durrella. Dodnes mne fascinují jeho pozorovatelské schopnosti při výzkumu volně žijících živočichů, stejně tak příběhy, které v populárních publikacích neobyčejně čtivě a s osobitým humorem popisuje. Setkání s Durrellem v roce 1990 ve středoasijské poušti Karakum jen umocnilo můj obdiv k němu. Když jsme v roce 2007 s kamarády v jedné pražské hospůdce probírali místa, kde jsme ještě nebyli, zjistili jsme, že nikdo z nás nebyl v Africe jižně od Sahary. Na oprávněný dotaz, kam

tedy pojedeme, jsem pochopitelně našel nejrychlejší odpověď. Přece do Kamerunu. Dvě Durrellovy knihy, *Bafutští chrti* a *ZOO v kufru*, vydané v češtině společně pod názvem *Dvakrát do Kamerunu* (1986), patří totiž oprávněně k mým nejoblíbenějším.

Chráněná území jako základ péče o přírodu

Kamerun, ležící těsně nad rovníkem v západní Africe, je zemí s velmi pestrými přírodními podmínkami. Nejpozoruhodnější částí přírody zůstávají pralesy, především na

sopečném podloží (Západokamerunská vysočina). Původní lesní porosty oplývají vysokou druhovou rozmanitostí rostlin i živočichů. Vždyť jen průzkum britských botaniků uskutečněný v roce 2005 v oblasti Kupe–Bakossi prokázal výskyt 2 440 rostlinných druhů. Některé druhy vzácných orchidejí byly pro vědu popsány jako nové. Kamerunské pralesy jsou posledními útočišti goril nížinných, šimpanzů a drilů (*Mandrillus leucophaeus*). Dril patří v současné době jistě mezi nejohroženější savčí druhy rovníkových afrických pralesů. Samozřejmě zde žijí i další velcí savci, např. sloni pralesní (*Loxodonta africana cyclotys*).

Dokonalou ukázkou zachovalého rovníkového pralesa představuje národní park Korup, v němž rostou četné stromy starší 500 let. Byl založen při hranicích s Nigérií v roce 1986 a zabírá plochu 1 286 km². Pro návštěvu deštných pralesů je nejlépe vybaven, zamířit sem ale musíte mimo období dešťů. Osidluje jej 161 druhů savců, 410 druhů ptáků, 82 druhů plazů, 92 druhů obojživelníků a více než 950 druhů motýlů. Národní park Nki, vyhlášený v roce 2005, se rozkládá na 3 093 km² a tvoří spolu s národním parkem Boumba Bek (založen ve stejném roce, rozloha 2 382 km²) největší chráněný nížinný deštný prales v zemi.

Pralesy na jihovýchodě Kamerunu jsou stejně významnou druhovou pokladnicí tropické Afriky. Rezervace fauny Dja, založená v roce 1950 na ploše 5 260 km², byla vyhlášena lokalitou světového dědictví UNESCO. Vyskytuje se v ní na 170 druhů savců, včetně

goril, šimpanzů, luskounů (*Pholidota*), buvolů pralesních (*Syncerus cafer nanus*), slonů pralesních a mnoha druhů opic, a více než 380 hnízdicích druhů ptáků. Musíme ovšem připomenout, že turistická infrastruktura zde prakticky neexistuje.

Při pobřeží Atlantského oceánu, 87 km od Kribi, se nachází národní park Campo Ma'an, tvořený bohatým deštným pralesem a zvlněnou krajinou s nádhernými řekami a vodopády, chráněnými na rozloze 2 640 km² již od roku 1932. Z obratlovců zde byl potvrzen výskyt 80 druhů savců, mj. hrochů, mandrilů (*Mandrillus sphinx*) či levhartů skvrnitých, 302 druhů ptáků, 122 druhů plazů, 80 druhů obojživelníků a 249 druhů ryb!

Mount Cameroon je víc než lávové pole

Zřízení přibližně dvou desítek národních parků a stejného počtu přírodních rezervací je velmi důležitým kamerunským ochrannářským počinem. Ochrana přírody v nich má vládní oporu, takže je zde možné omezovat lov, pronásledovat pytláky, regulovat kácení stromů a vypalování území a kontrolovat návštěvnost. S evidencí návštěvníků jsme se setkali při výstupu na nejvyšší západoafrickou horu Mount Cameroon, která je součástí výrazného horského systému Konžské pánve. Jeden z největších činných vulkánů v Africe tvoří dominantu stejnojmenného národního parku, zřízeného 17. února 2010, o rozloze 581,78 km². Sopka vysoká 4 095 metrů

„roste přímo z vody“ Guinejského zálivu. Od roku 1815 do roku 1982 chrlila lávu celkem patnáctkrát. Proud horké hmoty se při erupci v dubnu 1999 zastavil doslova jen pár metrů od hladiny Guinejského zálivu. Magma se na zemský povrch dostalo z hloubky 30–35 km a jeho teplota dosahovala na povrchu 1 000 °C. Poslední výbuch sopky zaznamenali v roce 2005.

Mimořádné podmínky panují na západních svazích hory, orientovaných k Atlantskému oceánu. Velké množství horizontálních srážek, až nepříjemná vlhkost a stálá vysoká teplota, která se nemění ani v noci, jsou pro návštěvníka fyzicky i psychicky velmi náročné. Asi ve 2 000 metrech vystřídá prales otevřená lávová krajina, mnohdy se známkami nedávného ohně. Cesta vede lávovým terénem s minimem vegetace, kolem vrcholu je několik z dálky viditelných fumarolů (výronů par a plynů).

Co Durrell nemohl vidět

Naše cesta vedla dále na místa, kde byl Gerald Durrell poprvé v roce 1949, tedy do Bafutu a blízkého okolí. Chtěli jsme ověřit, jak se od té doby změnila místní kamerunská krajina, zda se zde stále vyskytují výjimečné a vzácné druhy, o kterých Durrell poutavě píše, jak žijí a hospodaří místní obyvatelé, jak se tu chrání příroda. A jak tedy vypadá příroda u Bamendy, v Bafutu nebo v Kedjom Keku? Jak vypadá niva řeky Mezam, než opustí Kamerun do Nigérie?

Večer u řeky Mezam

Zvláštností vlasatice třásnitě je kostnaté drápkovité zakončení prstů, které v případě útoku neváhá použít. Na stehnech zadních končetin a bocích jsou zřejmé vlasovité výběžky, které ve vodě vzplývají.

Již na první pohled zaznamenáme v krajině četné změny, k nimž došlo za víc než půlstoletí od Durrellovy výpravy. Přibyla vypalovaná políčka, zmizely velké plochy pralesů, změnil se i podmínky a využití terénu kolem potoků a řek. Jistě prořídly i populace řady druhů živočichů. Legendární je Durrellova chlupatá žába, která byla vzácná již v době, kdy oblast navštívil. Samečci vlasatice třásnitě (*Trychobatrachus robustus*) mají v době rozmnožování na bocích a stehnech končetin dermální papíly, vlasovité výběžky, které zvětšují povrch těla. Protože žáby jsou schopny přijímat potřebný kyslík také kůží z vody, představuje větší povrch těla velkou výhodu – umožňuje samcům zůstat pod vodou výrazně delší dobu. Proto se mohou starat o oplozená vajíčka. Celkem čtyři druhy v oblasti žijících chlupatých žab se vyznačují ještě jednou zvláštností. Jsou jí kostnatá, drápkovitá zakončení prstů, skrytá pod kůží. V případě útoku dravce je vlasatice neváhá použít. Místní děti zručně loví jejich pulce, navlékají je na stébka a často si z nich vytvářejí prazvláštní náhrdelníky.

U legendárního jezera Oku

Ve druhém nejvyšším kamerunském pohorí Mount Oku, severovýchodně od Bamendy, jsme nemohli opomenout proslulé jezero Oku, vlastně zaplavený sopečný kráter v nadmořské výšce kolem 2 200 m. V re-

zervaci se vyskytuje řada endemických druhů bezobratlých i obratlovců, např. teprve v roce 1991 popsaná žába drápatka *Xenopus longipes*. Mezi tři nejvýznamnější ptačí druhy právem patří turako Bannermannův (*Tuaraco bannermanni*), lesknáček horský (*Platysteira laticincta*) a tuhýkovec žlutoprsý (*Laniarius atroflavus*). Z ještěřů zmiňme chameleona *Chamaeleo wiedersheimi*, který se vyskytuje jen v horách jihozápadního Kamerunu a přilehlé Nigérie. Vyjmenovávat endemické druhy bezobratlých živočichů, třeba střevlíkovitých brouků, pro nedostatek místa nelze. Oblast sopečných jezer u Bamendy proslula výronem jedovatých plynů, který v roce 1986 zahubil na 1 700 lidí.

V pralese, na zemi v listí, v mozaice světla a stínů lze velmi snadno přehlédnout pestře zbarvené zavalité hady – zmiji gabunskou (*Bitis gabonica*) a její blízké příbuzné, zmiji útočnou (*B. arietans*) a zmiji nosorohou (*B. nasicornis*). Zmije gabunská má nejdelší jedové zuby z jedovatých hadů, při velikosti těla 1,5 metru mohou být přes 5 cm dlouhé, přičemž rekordní měřily 55 milimetrů! Úmrtnost po jejím uštknutí dosahuje 20%, podobně jako u zmije útočné, a to i po podání antiséra.

Všudypřítomné pytláctví

Ukazuje se, že ani přísné tresty nedokážou nepovolený lov a odchyt zvířat v Kame-

runu zcela vymýtit. Řada úřady zabavených živočichů se dostane do záchrané stanice v Limbé, kde se zvířata připravují na vrácení do volné přírody, je-li ovšem známo místo, kde byla odchycena. V opačném případě zůstávají ve stanici do doby, než se pro ně najde zodpovědné chovatelské zařízení. Ve stanici jsou k vidění gorily nížinné, šimpanzi, drilové, mandrilové, paviáni a mnoho dalších zajímavých druhů. V době naší návštěvy se zde ošetřovatelé starali o více než 1 200 pašerákům zabavených papoušků šedých, známých žaků (*Psittacus erithacus*).

Místo mentorování skutečná pomoc

Domnívám se, že nemá smysl přesvědčovat místní obyvatele o nezbytnosti ochrany přírody, když přírodu od nepaměti využívají. Především v ní získávali potravu, zejména antilopy, damany, řekomysy rodu *Thryonomys* nebo obrovské krysy rodu *Cricetomys*. Na co ale místní reagují bezprostředně, je dostupnost vody v jejich vesnicích a okolí. Nepovolená těžba dřeva zasahuje nejen odlehlá místa, ale i svahy kolem vesnic. I když zákon vypalování lesa zakazuje, i v noci jsou zdaleka vidět záměrně založené požáry. S úbytkem lesa se neúprosně šíří eroze a klesá schopnost krajiny zadržovat srážky. Není divu, že voda zůstává ve výše položených oblastech jen krátkou dobu a že před nástupem dalších dešťů je dostupné vody ve vesnicích velmi málo.

A fragmenty lesů? Stávají se víc a víc izolovanými. Lov je sice na krátký čas jistě efektivnější, ale díky tomu klesá početnost populací lovených a sbíraných druhů bezobratlých i obratlovců, obzvlášť tam, kde je jejich pohyb mezi jednotlivými útočišti již zcela znemožněn. Vozit všemožné velkolepé dary do rovníkové Afriky je pošetilým alibismem. Věnujme Africe čas, pomozme rozumným způsobem naučit domorodé obyvatele vážit si přírody a smysluplně ji využívat. Ochrana přírody v rovníkové Africe nemůže existovat bez úzké spolupráce s místními obyvateli.

Fotografie Jan Farkač

Autor je docentem Fakulty lesnické a dřevařské na České zemědělské univerzitě v Praze

SUMMARY

Farkač J.: Nature Conservation as Done in Cameroon or Tracing Gerald Durrell

The author presents some issues in current nature conservation in Cameroon which is based particularly on protected areas. In this West African country, primary forests have been harbouring important wildlife populations, e.g. primates or elephants. The Mount Cameroon National Park established in 2010 is famous due to one of the biggest

active volcanoes in Africa. The Lake Oku is a crater lake on the Bamenda Plateau in the Northwest Region of Cameroon located at 2,219 metres and completely surrounded by cloud forests. Many endemic invertebrate and vertebrate species occur there, *inter alia*, three bird species, the Lake Oku Clawed Frog (*Xenopus longipes*) described only in 1991 or the Peacock Chameleon, also known as the Mount Lefo Chameleon (*Chamaeleo wiedersheimi*). Continuing widespread poaching has been a main threat to wild animals in Cameroon. Thus, nature conservation should not be effective without involving local people applying reasonable and sensitive communication, education and public awareness.